

А.А. Құралбаева¹, З.М. Өміртай¹

¹PhD доктор, доцент м.а. ¹магистрант

¹Қожа Ахмет Ясауи Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., Қазақстан
z.omirtay@mail.ru, aliya.kuralbayeva@ayu.edu.kz

4 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА МӘТІНМЕН ЖҰМЫСТА ОҚЫЛЫМ СТРАТЕГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Аңдатпа

Қазіргі таңда жаңартылған білім беру мазмұнына сай оқылым стратегияларын қазақ тілі пәнінде мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау кезінде оқушыларға қолдану тиімді және нәтижелі көрініс табууда. Бұл мақалада оқылым стратегияларының мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау кезінде 4 сынып оқушыларына қолдану тиімділігін көрсетеді.

Сондай-ақ мақалада оқылым стратегиялары дегеніміз не? Оның қандай түрлері бар? Мәтінмен жұмыс кезеңдерін қандай стратегиялар арқылы жүзеге асыруға болады? “Қазақ тілі” пәні бойынша оқу бағдарламасындағы “оқылым стратегияларын қолдану” бөлімшесін қандай мақсаттармен жүзеге асырамыз? Оқыту барысында қандай әдіс – тәсілдерді тиімді қолдануға болады? деген сұрақтарға жауап аласыздар. Мақала барысында мәтінмен жұмыс жасаудың үш кезеңі қарастырылды: мәтінге дейінгі кезең, мәтінмен жұмыс кезеңі, мәтіннен кейінгі кезең. Оқушылар мәтінді қалай салыстырады, мәтіндегі қандай негізгі ақпараттарды игереді және негізгі ойды анықтай алу мүмкіндіктері осы оқылым стратегиялар арқылы көрсетілді. Сондай-ақ, мақалада оқылым стратегияларының түрлеріне нақты шолу жасалған. Әрбір оқылым стратегияларына талдау жасалынып, стратегиялардың өзіндік ерекшелігі мен мәтіндерге қолдану аясы мен маңыздылығы талданды. Қорытындыда оқылым стратегияларын 4 сынып оқушыларына мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау дағдыларын қалыптастыру үшін оқылым стратегияларын тиімді қолдану маңызды.

Кілт сөздер: білім беру мазмұны, оқылым стратегиясы, зерттеп оқу, детальді оқу, автор, дағды.

Құралбаева А.А.¹, Омұртау З.М.¹

¹PhD доктор, и.о. доцента, ¹магистрант

¹Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави,
г. Туркестан, Казахстан
z.omirtay@mail.ru, aliya.kuralbayeva@ayu.edu.kz

ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЧИТАТЕЛЬСКИХ СТРАТЕГИЙ В РАБОТЕ С ТЕКСТОМ ДЛЯ УЧАЩИХСЯ 4 КЛАССА

Аннотация

В настоящее время наиболее эффективно и результативно применение читательских стратегий в соответствии с обновленным содержанием образования учащимся при сравнительном анализе текстов по предмету казахский язык. В данной статье показана эффективность применения стратегий чтения для учащихся 4 класса при сравнительном анализе текстов. А также что такое чтение в статье? Какие у него виды? С помощью каких стратегий можно реализовать чтение? Как мы реализуем учебные цели по разделу «использование стратегий чтения» в учебной программе по предмету «казахский язык» 4 класс? (практическая часть) какие методы и приемы можно эффективно использовать в процессе обучения? Вы получите ответы на вопросы: Предусмотрен предтекстовый период,

период работы с текстом, ход работы в посттекстовый период. Как учащиеся сравнивают текст, какую основную информацию они усваивают в тексте, и возможности определить основную мысль выражаются в этом чтении. В статье также представлен четкий обзор типов стратегий чтения. Анализировались стратегии каждого чтения, анализировалась специфика стратегий, сфера и значимость применения к текстам. В заключении важно эффективно использовать стратегии чтения для формирования у учащихся 4 класса навыков сравнительного анализа текстов.

Ключевые слова: содержание образования, стратегия чтения, изучение, детальное чтение, автор, навык.

Kuralbaeva A.¹, Omirtay Z.²

¹PhD Dr., Acting Associate Professor, ¹master

z.omirtay@mail.ru, aliya.kuralbayeva@ayu.edu.kz

¹The International Kazakh-Turkish University of Khoja Ahmed Yasawi, Turkestan, Kazakhstan

THE IMPORTANCE OF USING READING STRATEGIES IN WORKING WITH TEXT FOR 4TH GRADE STUDENTS

Abstract

Currently, the most effective and efficient use of reading strategies in accordance with the updated content of education for students in the comparative analysis of texts on the subject of the Kazakh language. This article shows the effectiveness of the use of reading strategies for 4th grade students in the comparative analysis of texts. And also what is reading in an article? What are his views? What strategies can be used to implement reading? How do we implement the educational goals for the section "using reading strategies" in the curriculum for the subject "Kazakh language" 4th grade?(practical part) what methods and techniques can be effectively used in the learning process? you will get answers to the following questions: There is a pre-text period, the period of work with the text, the progress of work in the post-text period. How students compare the text, what basic information they learn in the text, and the ability to determine the main idea are expressed in this reading. The article also provides a clear overview of the types of reading strategies. The strategies of each reading were analyzed, the specifics of strategies, the scope and significance of application to texts were analyzed. In conclusion, it is important to effectively use reading strategies to form the skills of comparative text analysis in 4th grade students.

Key words: content of education, reading strategy, study, detailed reading, author, skill.

Кіріспе. Қазіргі таңда Білім беру жүйесінде көптеген өзгерістер мен жаңартулар орын алуда. «Білім беру жүйесінің негізгі мақсаты мен міндеті азаматтық және ұлттық, патриоттық құндылықтар, сапалы және нәтижелі білім алу үшін оқытудың жаңа технологияларын, білім беру барысында интербелсенді әдістерін білім беру мазмұнында қолдану. Білім берудегі оқушылардың дағдыларын қалыптастыратын оқыту түрін жүргізу» [1], - деп Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында да осы өзгерістер мен жаңартуларға аса мән беріп тоқталған. Айтылған заңдар білім беру мазмұнын одан әрі дамытуды көздейді. Бүгінгі күннің талабына сай білім мазмұнының құрылымдық жүйесін жақсарту – білім реформасының жүзеге асуының негізгі міндеті болып табылады. Білім беру бағдарламасының жаңартылған мазмұны бойынша оқылым, жазылым, айтылым, тыңдалым дағдыларын дамыту оқушылардың алған білімдерін, үйренген дағдыларын кез – келген ортада қарым – қатынас жасау барысында тиімді қолдануға мүмкіндік береді. Қазіргі заманның талабына сай жан – жақты дамыған, сауатты тұлға тәрбиелеу педагогтың маңызды міндеттерінің бірі. Оқыту жүйесіндегі әдістерге осы мәселелерге байланысты өзгерістер орын алып жатыр. Ең басты міндет – тілді меңгерген, сол тілде еркін сөйлейтін тұлға қалыптастыру. Оқушылар сабақты

қызығушылықпен, ынта мен құлшыныспен оқуы үшін жаңаша әдіс- тәсілдерді қолдану керек. Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау кезінде оқушылар бойында оқылым дағдылары қалыптасады. Оқылым дағдысы арқылы оқушылар мәтіннің негізгі ойын, мәтіннің құрылымдық бөліктерін, мәтіннің стилі мен типін анықтауды, оқыған мәтіні бойынша сұрақ құрастыруды, мәтіндерге сараптама жүргізуді меңгереді. Оқылым дағдысын қалыптастыруда мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау көп ізденісті қажет етеді. Ұсынылған мәтіндерді оқи отырып, екі мәтінге салыстырмалы талдау жасайды: мәтіндердің формасы мен түріне, стилі мен жанрына, мақсаты мен мазмұнына сараптама жасайды. Мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау кезінде оқушы тек мәтін мазмұнын меңгеріп қоймай, мәтіннің тілдік бірліктерін, автордың мәтіндегі көзқарасы мен жеткізе білу шеберлігін сараптап, жаңадан ақпараттар алады. Осы кезде оқылым стратегиялардың орны ерекше. Оқылым дағдысының қалыптасуы оқылым стратегияларын қолданумен жүзеге асады.

Зерттеу материалы және әдістері. Қазақ тілі жаңартылған білім беру мазмұнына сай тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым дағдыларын оқушы бойында қалыптастыруға негізделген. Бұл төрт дағды оқушылардың еркін сөз сөйлеп, пікір алмасуына, өз ойын тиянақты жеткізуге, ақпаратты дұрыс қолдануға, ақпараттарды сараптап қажеттісін алуға, оқушы бойында жана идеялар келуіне жол ашары сөзсіз. Ең маңызды дағды ретінде оқылым дағдысын айтамыз. Өйткені оқылым дағдысын игерген оқушы өз ойын нақты айтуға, сауатты жазуға, зейінмен тыңдауға да үйренеді. «Тілдік қатынас – адамның ойлау, сөйлеу, пайымдау, түсіну, айту әрекеттеріне тікелей қатысты құбылыс. Сондықтан тілдік қатынасқа байланысты құбылыстардың айтылған, берілген, жазылған хабарды қабылдаудың әдіс - тәсілдерін айқындау», - деп атап көрсетілуі тілдік қатынастардың ықпалын көрсетеді [2, 3б.].

Оразбаева Ф.Ш еңбегінде: «Оқылым дегеніміз графикалық таңбалар арқылы қағаз бетіне түскен сөздер және тіркестер мазмұны мен мағынасы ой мен сананың нәтижесінде қабылдай отырып қажетті деректерді түсініп, сұрыптап алу», - деп анықтама беріп өткен[2]. Оқылым стратегиялары дегеніміз – мәтінмен жұмыста қолданылатын, өзіндік ерекшелігі бар жаңаша әдіс – тәсіл. Оқылым стратегияларының 4 сынып оқушыларына мәтінмен жұмыста тиімділігі былай көрсетіледі:

1. Оқылым стратегияларын қолдану бойынша жасалынатын талдаулармен бөлісу.
2. Оқылым стратегияларының негізгі өзіндік ерекшеліктерін ашып көрсету.

Төменде кестеде 4 сынып оқушыларының мәтінмен оқылым стратегияларын арқылы жұмыс жасау кестесі берілген. Кестеде жалпы орындалу кезеңдері мен тәртібі көрсетілген.

Кесте – 1 Оқылым стратегияларын 4 сынып оқушыларына қолдану.

Оқылым стратегияларын қолдану	4-сынып				
	Оқу түрлерін (шолу жасау, ізденіп, түртіп, көз жүгірту) қолдана отырып мәтінді түсініп оқу.	Мәтіннің мазмұнын түсініп оқу, негізгі ойды, автор ұстанымы мен тақырыбын анықтау.	Бейкөркем және көркем мәтін бөлімдерін, құрылымдарын анықтау.	Мәтіндегі сөз тіркестері мен көп мағыналы сөздердің мағынасын түсіну, ажырата алу.	Мәтіннің ішіндегі кездесетін әңгімелеу, сипаттау, сипаттау нысандарын табу.

“Қазақ тілі” сабағын жүргізу барысында қолданылатын оқылым стратегиялардың қолданылуын төмендегі ретпен көрсетеміз:

1. Педагог пен оқушы “субъект – субъектілік” дидактикалық қатынаста болуы.

2. Оқушының жеке пікірін тыңдау, олардың алдын меңгерген білімдерін одан әрі дамыту.
3. Сын тұрғысынан ойлауын дамыту.
4. Ақпараттық – коммуникативтік құралдарды пайдаланып, сабақты қызықты өткізу.
5. Оқушыларға түрлі стилдегі мәтіндерді қолдану.
6. Оқушыларды топтық, жұптық, жеке форматта үйрету.
7. Сабақ соңын рефлексиямен аяқтау[3].

Көптеген зерттеулерде сөйлеу және жазу, сөздік қорын игеру сияқты тілдік дағдылар тіл қатынасының көпірі болып табылады. Демек осы зерттеулердің мақсаты оқушылардың ең тиімді және пайдалы оқу стратегияларын, оқу дағдыларын дамыту үшін тиімді қолдану. Зерттеудің сапалы әдісі арқылы зерттеу барысында тілдік оқудың нақты стратегиялары қандай екендігі зерттелді және оқушыларға осы стратегияларды қолдану – бұл олардың оқу дағдыларын дамытуда тиімді деп санайды. Осыған орай түрлі оқу стратегиялары анықталды[4,1б.]. Осы берілген тұжырымға сай оқылым стратегияларына тоқталамыз.

Оқылым стратегиялары мынадай түрлерге бөлінеді:

1. Рөлге бөліп оқу стратегиясы – мәтіндегі ойды рөлге кіріп оқу арқылы ұғыну.
2. Шолып оқу стратегиясы – мәтіннің тақырыпшасын, бөлімшелерін, тақырыбына абзацтарға шолу.
3. Комментарий жасап оқу стратегиясы – автор ойы мен не айтқысы келетіні туралы білу.
4. Болжап оқу стратегиясы – мәтінді құрылымын оқып болған соң, содан кейін не болатынын, автор ойын болжау.
5. Астын сызып оқу стратегиясы – мәтіннің тілін, автордың байланысын анықтау.
6. Көз жүгіртіп оқу – мәтіннің құрылымы мен мазмұнын көз жүгіртіп, жылдам оқу.
7. Талдап оқу стратегиясы – мәтіннің стилі мен жанрын біледі.
8. Зерттеп оқу стратегиясы – мәтіннің құрылымы мен мазмұнын күрделі түрде оқу.
9. Түсініп оқу стратегиясы – мәтіндегі әрбір бөлімді ұғынып оқу.
10. Детальді оқу стратегиясы – мәтіндегі сөздің мағынасын түсіну үшін сөзбе – сөз оқу [5,9б.].

Барлық оқылым стратегияларын үш топқа бөліп қарастыруға болады:

- Мәтінге дейінгі кезеңде қолданатын стратегиялар – дайындық кезеңі.
- Мәтінмен жұмыс жасау кезінде қолданылатын стратегиялар – жұмыс барысы кезеңі.
- Мәтіннен кейінгі кезеңде қолданылатын стратегиялар – қорытындылау кезеңі.

Осы кезеңдерді ескере отырып оқушылардың мәтінмен жұмыс жасауын ұйымдастырамыз. Енді осы үш кезең бойынша толықтай қарастырып өтеміз.

1 – кезең. Мәтінді оқығанға дейінгі жұмыс жасау барысы:

Негізінде шығарманы оқымас бұрын сол шығармаға болжау жасалынуы керек. Оқушылар шығарманың мағынасын, тақырыбын, эмоционалдық жағын анықтауға тырысу керек. Өйткені, осы іс – әрекеттер барысында оқушыларда дағды қалыптаса бастайды. Шығарманың қаһармандарын, авторын, суреттер сипатын анықтайды. Бұл кезең мәтіннің мақсаттарын анықтай отыра аяқталады. Мәтінге дейінгі кезеңде тілдік бірліктер мен сөйлеу үлгілерін саралау, оларды мәтін ішінде табу, болжам жасай білу қабілеттерін дамытуға бағытталады:

- мәтін тақырыбы бойынша мәтінге болжам жасау;
- абзацтың бір бөлігін оқып, сол бойынша сұрақтар құрастыру;
- мәтін ішінен жаңа сөздерді табу, мағынасын түсіну;
- мәтіндегі сөздермен сөздік арқылы жұмыс жасау және синоним сөздіктерін құру;
- мәтіннен алынған сөздерге сөз тіркестерін құрастыру;
- мәтін ішінен алынған сөздерді қандай сөз табына, сөйлем мүшесіне жататынын анықтау;
- мәтіннен алынған сөздердің қарама – қарсы мағынадағы сөзді табу;

- мәтіннен берілген сөздерді басқа сөздермен ауыстыру;
- мәтіндегі берілген сөздерді мағынасына қарай топтастыру;
- сөйлемде дұрыс қойылмаған сөздерді орнына дұрыс қою;[6,15б.].

Бұл стратегиялардың пайда болуы оқуды оқытудың педагогикалық тізбегінің өзгеруімен, оқыту практикасына қызмет теориясын енгізуімен және іс – әрекеттің басталуын ұйымдастырудың индикативті негізінің маңызды рөлін түсінумен байланысты. Егер бұрынғы дәстүрлі әдістемеге сәйкес, мәтінді алдын – ала оқу кезінде “мәтінді оқыңыз” деген жай бір ғана тапсырма берілсе және оқыған ақпаратты ғана түсінуді басты назар аударылса, ал енді зерттеу мәліметтеріне сәйкес, оқылым стратегиялары қолданылса, оқушы мәтінді оқып, талдау жасаса, оған қол жеткізетін нәтиже соғұрлым оңай болады. Мәтінге дейінгі индикативті стратегиялар оқу тапсырмаларын орындауға, оқу түрін таңдауға, алдыңғы білім мен тәжірибені, мәтіннің ұғымдары мен сөздігін жанартуға, сонымен қатар оқуға деген ынтаны қалыптастыруға бағытталған. Мұндай алдын – ала жасалынатын ақыл – ой жұмысы көп жағдайда ұзақ оқуды бағыттайды, мәтіндегі басты нәрсені бөліп көрсетуге көмектеседі. В.К Троицкий атап өткендей: “оқудың бағыты бір схемада көрінеді: біз әрқашан бір нәрсені салыстырамыз, біз күтілетін нәтижені және нақты арадағы айырмашылықты бағалаймыз”, - деп өз еңбегінде атап көрсеткен [6,186б.].

Мәтінге дейінгі кезеңде шолып оқу, болжап оқу, көз жүгіртіп оқу стратегияларын қолдануға болады. Бұл стратегиялардың мақсаты – мәтін тақырыбына қатысы бар тиісті білім мен тәжірибені өзектендіру (мәтінде мәлімделген мәселе бойынша ассоциациялар, білімдер, гипотезалар – болжамдар және т.б). Мәтінмен жұмыс жасау кезеңінде осы стратегияларды қолдану кезінде ұсынылған ақпаратты растау немесе теріске шығару жүреді. Осылайша, осы стратегияны қолдану оқудың мақсаты мен міндеттерін анықтауға, гипотезаларды растауға және жаңа ақпаратты іздеуге назар аударуға көмектеседі.

Мәтін белгілі бір ұғымдар тобына негізделген. Сол ұғымдар “кілт” анықтамасына негізделіп жасалынады. Бұл анықтама мәтіннің мағынасын ашады. Негізгі ұғымдар көп болуы мүмкін емес, яғни мәтінде (абзацта) адам бір уақытта қабылдай алатын (5-9 дана) негізгі ұғымдар көп болмауы керек. Негізгі ұғымдармен жұмыс қалай ұйымдастырылуы мүмкін? Осы сұраққа төменде жауаптар көрсетеміз:

1) Мәтінді оқымас бұрын оқушыларға тақырыптың негізгі ұғымдарының тізімін ұсынып, осы ұғымдар пайда болатындай мәтін құруды сұраңыз. Мәтінді тексергеннен кейін өз дұрыс нұсқаңызбен салыстырып талдаңыз.

2) Мәтіннің (абзацтың) атауындағы кілт сөздерді оқшау (ақпараттық мәтінмен жұмыс кезінде параграфтан таңдалған сөздер).

3) Бір ұғымның екі түсіндірмесін ұсыну және негіздеуді сұрау – түсіндірмелердің қайсысы мәтін мазмұнына жақын болады (айтылғаннан кейін оралу).

4) Тақырыптың кілт сөздерін ұсыну және мәтіннің деректерін белгілі бір схемаға байланыстыруды сұрау[6].

Болжамның бағдарлары (дұрыс – дұрыс емес мәлімдемелер). Стратегияның мақсаты мәтін тақырыбына қатысты алдыңғы білім мен тәжірибені ұштастыру. Оқушыларға мәтін тақырыбына байланысты бір қатар мәлімдемелер беріледі және олармен келісетіндерін атап өтуге болады (оқығаннан кейін, егер жауабы басқа болса, себебін түсіндіруге шақырылады).

Сұрақ қой. Материалды түсіну үшін әрқашан сұрақтар қоюдан басталу керек. (Бұл не? Неліктен? Неге маған керек?). Мұғалімнің мақсаты – оқушы өз бетінше жаңа оқу материалына сұрақтар қоятын жағдайды тудыру. Бұл стратегияны қолдану үшін: оқу мәтінін оқымас бұрын, оқушыға сұрақтар тізімін жасау міндеті қойылады (сұрақтар санын және оларды жасау уақытын шектеу ұсынылады).

Мәтінді бағалау. Оқушыларға абзацтан кейінгі келесі абзацтың мәтінін оқымау, бірақ оқылатын абзацтың мазмұнын бағалау ұсынылады. Оқушының оқулықпен өзіндік жұмысы мұғалімнің нақты, ұтымды ұйымдастыруын талап етеді. Оқушының мәтінді “түсінуі” өте

маңызды, оны толығымен ақпараттың бір бөлігі ретінде бағалайды. Қандай сөздер курсивпен немесе қалың әріппен жазылған? Сіздің ойыңызша, олар неге ерекшеленген? Бұл абзацта қай атау жиі кездеседі? Мәтінде ең үлкен қай бөлім? Сіздің ойыңызша неге? Сұрақтың жауабын қай бөлімде таба аласыз...? деген сияқты сұрақтың жауабын қамту керек. Осыған орай бір мысал келтірсек. Тамаша әдіскер Андрей Иофе, әлеуметтік зерттеулерге арналған бір қатар оқулықтардың авторы, Ресей Федерациясының ән ұраны мен мәтінді бағалауды қолданудың керемет үлгісін көрсетті[6,195б.]. Ресей Федерациясының ән ұранының мәтінін Ресей мемлекеті туралы ештеңе білмейтін шетелдіктің қолына түскенін елестетіп көріңіз.

1 – тапсырма. Ән ұранның мәтініне сүйене отырып, шетелдік кісі Ресейді қалай елестете алады? Сонымен, оқуға дейін мәтінмен жұмыс істеудің негізгі мақсаты – оқу дағдыларын дамыту, яғни, мәтіннің мазмұнын болжау, болжай алу мүмкіндігі. Осындай дайындық жұмыстарынан кейін мәтінмен жұмыс кезеңі басталады[6].

2 – кезең. Мәтінмен жұмыс жасау кезеңі.

Мәтінді бастапқы оқу кезеңі десек те болады. Оқушылардың жас ерекшеліктеріне, мүмкіндіктеріне, мәтіннің көлемін ескере отырып өз бетінше орындату. Мәтіннен алған алғашқы әсерлері жайлы айтқызу. Бұл кезең барысын оқушымен сұхбаттасу, негізгі әсерлерін айту, сұрақтарға жазбаша жауап бергізу. Мәтінді қайталап оқытып, мәтінді толықтай немесе бөлімшелерге бөліп, баяу әрі асықпай оқу. Мәтінге және авторға сұрақтар құрастыру. Мәтінді мазмұны бойынша әңгімелеп беру. Оқыған мәтініне қорытынды жасау керек. Оқушылардың әдеби шығармалардың мазмұны туралы жорамалдарын мәтін бойынша тұжырымдарын сәйкестендіру. Мәтінмен жұмыс кезеңі:

- Мәтінді оқып шығу.
- Мәтінді толықтай түсіну.
- Мәтіннен жаңа сөздерді, сөз тіркестерін белгілеп табу.
- Мәтін мазмұны бойынша бос орындарға қажетті сөздерді қою.
- Мәтін мазмұны бойынша ақпараттарды сәйкестендіру.
- Мәтіннің бір бөлімін оқып, ары қарай жалғастыру.
- Мәтіннің соңғы бөлімін оқытып, мәтіннің бастапқы бөлімін болжату.

Осы кезеңдегі стратегияларды қолданудың мақсаты – мәтінді түсіну және оның оқырмандық түсіндірмесін құру. Бұл кезеңде оқудың негізгі бағыты – “технологиямен диалог”. Әдістеме тұрғысынан бұл оны оқу кезінде мәтінмен жұмыс жасау әдісі болып табылады. Яғни, оқушының тарапынан бұл мәтін арқылы автор мен жанды байланыс болып табылады. Диалогты мазмұнды және толыққанды ету үшін оқушы түрлі жұмыс жасайды: мәтіннен тікелей және жасырын авторлық сұрақтарды табады, сұрақтарын қояды, мәтіннің одан әрі мазмұны туралы болжамдарды қарастырады, олардың автордың ойымен сәйкес келетіндігін тексереді[6]. Осылайша, автормен диалог орнату кезінде мәтіннің әр бөлімінен ақпарат алынады, жаңа мазмұнды ықтималды болжайды және өзін – өзі бақылайды. Осы кезде сұрақ туындауы мүмкін. Мәтінді стратегиялар арқылы талдау қиындық туғызбай ма? Мұнда түсіну керек нәрсе оқушы өзі жасаған жұмысы есінде жақсы қалады, ал дайын ақпаратты қабылдау ол нәтижелі білімді бермейді. Оқушының өзінің ақыл – ойымен күш жұмсап жасаға жұмысы әрқашанда нәтижелі. Мәтінмен жұмыс барысында зерттеп оқу, детальді оқу, түсініп оқу сияқты стратегиялар қолданылады. Бұл стратегиялардың негізгі мақсаты – мәтінді оқу кезінде түсіну процесін орындау. Төменгі жол – келесі үзіндіге өтпес бұрын мәтін үзіндісін оқып, оған сұрақтарға жауап беру. Сұрақтар оқылған үзіндінің жалпы түсінігін бақылауға және келесі мазмұнды болжауға бағытталу керек. Келесі үзіндіні оқыған кезде оқырман гипотезаны мәтіннің мазмұнымен салыстыра отырып растайды немесе қабылдамайды. 2006 – 2007 жылдары жүргізілген халықаралық оқу қауымдастығының зерттеу нәтижелері бойынша бұл стратегияны көптеген елдерді мұғалімдері нашар оқитын балаларымен жұмыс жасауда ең тиімді стратегиялар деп таныды [7,92б.]. Жұмыс барысы:

1. Мәтінді таныстыру және оны семантикалық үзілістерге бөлу (әдетте, семантикалық үзінді мәтіннің абзацтарына сәйкес келеді).
2. Әрбір мағыналық үзіндіге 1 – 2 (жалпылама) сұрақ қою.
3. Кестені толтыру: бірінші бағанға жалпылама сұрақтарды, екінші бағанға мәтіннен кілт сөздерді, үшінші бағанға бірінші бағаннан сұраққа толық жауап беру үшін барлығына қажетті жеке сөздерді жазу керек. Кілт сөздер сұраққа жауап беру үшін қажет сөздер.

Кесте – 2 Мәтінмен жұмыс жасау кезеңі

Мәтін бойынша құрастырылған сұрақтар	Кілтті сөздер (негізгі ойлар)	Арнайы оқшауланған сөздер
1. 2. 3. 4.		
<i>Мәтін жайлы аңдатпа жазу</i>	<i>Қысқаша мазмұндама жасау</i>	<i>Әңгімелеу</i>

3 – кезең. Мәтіннен кейінгі кезең барысы мынадай әрекеттермен жүзеге асады:

- Мәтін мазмұны бойынша тесттер құрастыру, кестелер толтыру.
- Мәтін мазмұнына сай сұрақтар құрастыру. Сұрақтарға екі жауап ұсыну.
- Көптеген мәтін бөліктерін бөліп өз мәтініне сай бөлімді таңдау.
- Бірнеше сөйлемдерді мәтіндегі орнына қою.
- Мәтін ішінен бірнеше сөздер беріп соларға сөз тіркестерін құрау.
- Мәтін мазмұнын сипаттап, әңгімелесу.
- Мәтіннің мазмұны бойынша берілген сөйлемнің жалғасын табу.
- Мәтін мазмұны бойынша өз түсінігін айтқызу.
- Бос орындарға қажетті сөздерді жазу.
- Мәтін мазмұны бойынша берілген нұсқалардан дұрыс жауабын жазу.
- Сөйлемдерге сұрақ қою.
- Мәтін мазмұнын ашатын тірек сөздерді табу.
- Мәтін мазмұны бойынша жоспар құру.
- Мәтіндегі кейіпкерлерді сипаттау.
- Мәтін мазмұны бойынша мақал – мәтел құрастыру.
- Мәтін мазмұны бойынша рөлдік ойындар ойнату[7,96б.].

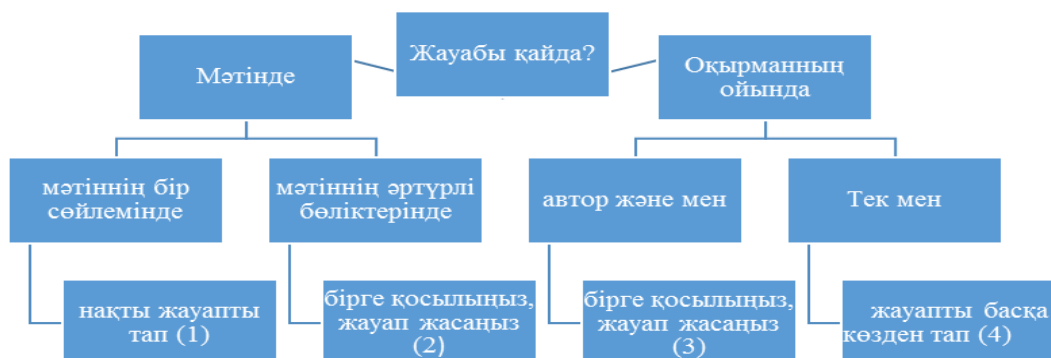
Мәтіннен кейінгі кезеңде комментарий жасап оқу және талдап оқу стратегияларын қолдану маңызды. Бұл стратегиялардың негізгі мақсаты – мәтін мағынасын жоғары деңгейде түсінуге қол жеткізу, оқушының түсіндірмесін түзету, оқушылардың әсерін толық ой деңгейіне жеткізу.

Мәтіннен кейінгі стратегияларға мысалдар келтірейік:

1. Сұрақ пен жауап арасындағы байланыс

Бұл стратегия мәтіннен кейінгі ең тиімді стратегиялардың бірі болып табылады. Ол басқалардан ерекше, ол нәтижені басқарудан гөрі мәтінді түсіну процесін үйретеді (түсінді - түсінбеді), жауапты дұрыс табу қажеттілігін көрсетеді. Стратегияның мәні: оқушыларға схема ұсынылады (жауабы қайда?) және сұраққа жауап мәтінде немесе оқырман ойында болуы мүмкін екендігі айтады. Егер жауап мәтінде болса, ол мәтіннің бір сөйлемінде (1) немесе оның бірнеше бөлігінде болса (2) сілтемелер қойылады. Егер жауап оқырманның ойында болса, ондай жағдайда да сілтеме қойылады (3). Басқа жағдайда (4) жауап мәтіннен тыс және оқырман оны өз тарапынан жауап берсе тағы да сілтеме қойылады. Әрі қарай

оқушыларға топтардың біріне жатқызылуы керек сұрақтар тізімі ұсынылады. Осыдан кейін қойылған сұраққа жауап беру ұсынылады.

Сурет – 1 Мәтіннен кейінгі талдау кезеңі

2. Қорытындылармен жұмыс барысы:

- Қорытындылайтын ақпарат жинаңыз.
- Өз тұжырымдарыңызды жүйелеңіз.

- Қолда бар қорытындыларды өз ойыңызбен қорытындылаңыз.

- Қорытынды ретінде мәтінді оқу кезінде туындайтын сұрақтарды тұжырымдау, бірақ, мәтінде тікелей жауаптары болмауы керек. Осылайша мәтінге жасайтын салыстырмалы талдауымызды аяқтаймыз.

Нәтижелер мен талқылаулар. Жалпы мәтінге салыстырмалы талдау жасау барысын талдап, шолып өттік. Осыған орай мәтінмен жұмыс жасау барысы – қазақ тілі сабақтарындағы оқылым дағдысының даму барысы болып анықталды. Мәтінмен жұмыс – сабақта өткізілетін жұмыстардың жиынтығы. Осы жұмыстарды жүргізу үшін оқу мақсатына жеткізетін түрлі тапсырмалар құрастырамыз. Жалпы кезеңдер барысында қолданылатын стратегияларды нақтыладық олар:

1. Түсініп оқу стратегиясы. Мәтіннің мазмұнын, бөлімдерін асықпай байыппен оқу және бұл стратегиялар мәтінмен жұмыс барысында қолданылатын анықталды.

2. Болжап оқу стратегиясы. Мәтіннің бөлімін немесе құрылымының бір бөлігін оқып, ары қарай не болатынын, қандай оқиға орын алатынын болжау. Бұл стратегия мәтінге дейінгі кезеңде қолданылады.

Осы кезеңдер бойынша тапсырмалар құрастырып, олардың орындалу барысын көрсетеміз. Ең алдымен мәтіналды кезеңіне тоқталсақ.

1. Берілген жаңа сөздерді оқып, түсіндірмелі сөздіктен мағынасын жазып, түсіндіріңіз: бұйымтай, қария, уық.

2. Берілген сөздердің синонимдік қатарын табыңыз: ескі, бай, аңқау.

3. Берілген сөздермен сөз тіркесін құраймыз: таза, дос, үй.

Мәтінмен жұмыс кезеңі барысы мынадай:

Бірінші азат жолды оқытып таныстыру, ары қарай не болатынына болжам жасау.

Қожанасыр досының үйіне келсе, ол үйін тазалап жатыр екен. Қожанасыр одан:

Е, достым, не істеп жатырсың деп? – деп сұрайды. – Ә, Қожа, мына ескірген киім, қағаз кітап – бәрін өртейін деп жатыр едім, – дейді досы [9]. (жалғасын айтқызу)

- Қой, достым! Киім ескіргенмен, кітап ескірмейді. Кітаптың сырты ескіргенмен, ішіндегі ақыл ойы ескірмейді, – сонда Қожанасыр [9,55б.].

1. Мәтіннен негізгі мазмұнын білдіріп тұрған сөздерді тауып, көшіріп жаз.

2. Мәтіннен жаңа сөздер, тіркестерді табыңыз.

3. Берілген сұрақтарды мәтін мазмұнына сәйкес орналастырыңыз.

- Кітап туралы қандай сөздер мен тіркестер бар?
- Автор негізгі ойы мен идеясын қандай сөздермен сипаттаған.
- Автор мұнымен не айтқысы келді? Осылайша оқушылармен мәтінмен жұмыс жасаймыз. Осылай салыстырмалы талдау жасап дағдыланған оқушы сапалы білім алары сөзсіз.

Қорытынды. Қорытындылай келе оқылым стратегияларының мәтінмен салыстырмалы жұмыс жасау маңызды рөл атқарылады. Оқылым стратегиясына жасалған талдау әдісі де оқылым стратегиялардың мәнін ашып көрсетті. 4 сынып оқушылары дәл осы сыныпта оқылым стратегияларын қолдану үшін үш кезеңді қарастырып, тапсырмалар айқындалды. Осыған орай стратегиялар маңызды әдіс – тәсіл екенінің дәлелі ретінде әрбір кезеңдердегі алатын дағдыны ашып көрсеттік. Педагогтер қазақ тілі сабағында мәтіндерге салыстырмалы талдау жасау кезінде қолданып, жұмыс жасауы оқушылардың сапалы білімдерінің кепілі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы Заңы», 27 шілде 2007 жыл.
2. Оразбаева Ф.Ш Тілдік қатынас: сөздік- словарь / Ф.Ш Оразбаева. – Алматы: Print-S, 2005. – 147бет.
3. Бастауыш білім деңгейінің 1 – 4 сыныптарына арналған «Қазақ тілі» пәнінен үлгілік бағдарлама 2017ж. 25 бет.
4. S. Waheeb. *Effective English Reading Strategies* / S. Waheeb // *Preprinys Magazine*. 2019. P. 12.
5. Жайсанбаева А.Н. Оқылым стратегияларын тиімді қолдану арқылы оқушылардың мәтіндерге салыстырмалы жасау дағдысын дамыту / А.Н Жайсанбаева // *Білімді ел Газеты*, 2020. – 6. – 15бет.
6. *Стратегии работы с текстом в современной школе: учебно – методические пособие / сост.Косолапова Т.К., Тупицына Н.А. – Москва-Киров, 2017. – в 2 т. Т.1 – 208 с. Т 2 – 216с.*
7. Граник Г.Г., Бондаренко С.М., Концевая Л.А. *Как учить работать с книгой.* – М.: Мой учебник, 2007, С. 138-142.
8. Мәтбек Н.К Оқытудың инновациялық әдіс – тәсілдері: оқу – әдістемелік құрал. Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 56 бет.
9. Жұмабаева Ә.Е. Қазақ тілі: Жалпы білім беретін мектептің 4 – сыныбына арналған оқулық. 1 бөлімі/ Ә.Е. Жұмабаева, Г.И. Уайсова, Г.Т Салуақас. – Алматы: Атамұра, 2019. – 144 бет.

References:

1. *Kazakhstan Respublikasynyn «Bilim turaly Zany».* 27 shilde 2007 zhyl.
2. *Orazbayeva F.Sh Tildik katynas: sozdik- slovar / F.Sh Orazbayeva – Almaty: Print-S. 2005. – 147 b.3. Bastauysh bilim dengeyinin 1 – 4 synyptaryna arналған «Kazakh tili» paninen ulgilik bagdarlama 2017 zh. 25 bet.*
4. *S. Waheeb Effective English Reading Strategies / S. Waheeb // Preprinys Magazine. 2019. P. 12.*
5. *Zhaysanbayeva A.N. Okylym strategiyalaryn tiimdi koldanu arkyly okushylardyn matinderge salystyrmaly zhasau dagdysyn damytu / A.N. Zhaysanbayeva // Bilimdi el Gazety. 2020. – 6. – 15 bet.*
6. *Strategii raboty s tekstom v sovremennoy shkole: uchebno – metodicheskiye posobiye / sost.Kosolapova T.K.,Tupitsyna N.A. – Moskva-Kirov. 2017. – v 2 t. T.1 – 208 s. T 2 – 216 s.*
7. *Granik G.G., Bondarenko S.M., Kontsevaya L.A. Kak uchit rabotat s knigoy. – M.: Moy uchebник. 2007. S. 138-142.*
8. *Matbek N.K Okytudyn innovatsiyalyk adis – tasilderi: oku – adistemelik kural. – Almaty: kazakh universiteti. 2020. – 56 bet.*
9. *Zhumabayeva A.E. Kazakh tili: Zhalpy bilim беретін mekteptin 4 – synybyna arналған okulyk. 1 bolimi/ A.E. Zhumabayeva, G.I. Uaysova. G.T Saluakas. - Almaty: Atamura. 2019. – 144 bet.*